

Disertacija apie politinio stabilumo Centrinės Azijos valstybėse problema

2012 m. gegužės 25 d. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute doktorantas Vadim Volovoj apgynė disertaciją „Politinio stabilumo Centrinės Azijos valstybėse problema: iššūkiai ir stabilizacijos pagrindai“. Disertacijos gynimo tarybą sudarė: pirmininkas prof. dr. Raimundas Lopata, doc. dr. Tomas Janeliūnas, prof. dr. Egdūnas Račius, doc. dr. Vladas Sirutavičius, doc. dr. Jūratė Novagrockienė. Oponentais buvo doc. dr. Mindaugas Jurkynas ir doc. dr. Andžej Pukšto. Darbo vadovas – prof. habil. dr. Evaldas Nekrašas. Viešame disertacijos gynime dalyvavo instituto mokslininkai, bendruomenės nariai ir svečiai.

Pristatydamas savo disertaciją V. Volovoj nurodė, kad Centrinė Azija (CA/ Kazachstanas, Uzbekistanas, Kirgizstanas, Tadžikistanas ir Turkmėnistanas) yra tarptautiniu mastu ekonomine ir saugumo prasme reikšmingas regionas. Tuo pat metu jo valstybės susiduria su rimtais tarpusavyje susijusiais iššūkiais. Tačiau, nors Centrinė Azija yra politiniame žemėlapyje, jos faktiškai nematyti akademiniam. Daugiausia dėmesio reikalauja vidiniai CA šalių sociopolitiniai ir socioekonominiai procesai, lygia greta įvertinant esamą ir galimą išorinių galių (JAV, ES, Rusijos ir Kinijos) politikos, tai yra „naujo didžiojo žaidimo“ (angl. *The New Great Game*) Centrinėje Azijoje, poveikį jų eigai.

Manytina, kad pagrindinė CA valstybių problema yra ilgalaikio politinio stabilumo jose stoka. Kaip pažymi dauguma vietinių regiono ekspertų, be jo iš esmės neįmanoma sėkminga socioekonominė ir sociopolitinė Centrinės Azijos raida. Todėl disertacijos objektu tapo CA šalių politinis stabilumas, turintis vidinę ir regioninę dimensiją (jų vidaus stabilumas negali būti ištirtas neanalizuojant regioninio konteksto). Disertacijos problemą sudarė kraštutinio (karinio revoliucinio) nestabilumo CA valstybėse (Kirgizstanas, Uzbekistanas, Tadžikistanas) apraiškos, aiškiai rodančios rimtus jų sunkumus šioje srityje; galimas visų CA šalių politinių režimų žlugimas (nekonstitucinė kai-

ta); geopolitiškai konkurencingas (konfliktinis) regioninis Centrinės Azijos kontekstas kaip papildomas tikėtinos regiono valstybių destabilizacijos šaltinis bei sisteminio teorinio ir praktinio besiklostančios situacijos sprendimo trūkumas. Atitinkamai disertacijos tikslas buvo nustatyti pagrindinę esamo ir potencialaus Centrinės Azijos valstybių nestabilumo priežastį (priežastis), nuodugnai atskleisti jos (jų) esmę ir pasiūlyti efektyvų ilgalaikio stabilumo CA šalyse užtikrinimo būdą (konceptiją).

Disertanto nuomone, įgyvendinti iškeltą tikslą galima buvo naudojant skirtingas teorines perspektyvas, susijusias su stabilumo sąvoka. Ši sąvoka yra labai įvairialypė ir todėl labai komplikuota. Kadangi revoliucija reiškia radikalų pokytį, kuris yra esminė stabilumo koncepto charakteristika, o revoliucinis procesas apima didelę dalį šio reiškinio aspektų (jau nekalbant apie revoliucinius įvykius konkrečiai Centrinėje Azijoje kaip motyvą), disertacijoje politinis stabilumas pirmiausia buvo apibrėžtas kaip revoliucijos bei objektyvios sociopolitinės ir socioekonominės nepasitenkinimo bazės, kaip revoliucijos atskiroje šalyje prielaidos ir sąlygos, nebuvimas. Gilumine minėtos nepasitenkinimo valdžia bazės atsiradimo (ir atitinkamai revoliucijos įvykimo) priežastimi gali tapti silpnas institucinis ir etnis pilietinis šalies valstybingumas, taip pat bendras regioninis nestabilumas ir tiesioginis užsienio valstybių kišimasis į tiriamos šalies (šalių) vidaus reikalus.

Todėl iš pradžių darbe buvo detalčiau aptartas revoliucijos (taip pat „spalvotosios“ revoliucijos) fenomenas. Vėliau buvo kristalizuota ir atskleista sėkmingo „valstybės kūrimo“ (angl. *nation-building*), kaip politinio stabilumo pagrindo, samprata. Galiausiai, regioninė Centrinės Azijos valstybių stabilumo dimensija buvo ištirta remiantis (neo)realistine paradigma, kurios taikymas šiuo atveju yra adekvačiausias todėl, kad, kaip rodo praktika, visi „didžiojo žaidimo“ CA regione dalyviai (išskyrus, galbūt, Europos Sąjungą, kuri labiau yra „vertybinė“ nei „kietoji“ galia, tačiau bent jau kol kas vaidina šiame žaidime labai ribotą vaidmenį) vadovaujasi pirmiausia *Realpolitik* nuostatomis.

Disertacijos autoriaus nuomone, tokia kompleksinė prieiga prie stabilumo tyrimo leido maksimaliai plačiai ir giliai atskleisti bendrą šio fenomeno esmę ir atlikti išsamią jo analizę Centrinėje Azijoje.

Darbe buvo keliami šie uždaviniai:

- 1) Apibrėžti politinio stabilumo reiškinių tyrimų lauką ir pateikti darbinį „politinio stabilumo“ sąvokos apibrėžimą.
- 2) Istoriskai apžvelgti revoliucijos studijų raidos etapus, atskleisti „spalvotosios“ revoliucijos fenomeno turinį, pateikti „spalvotosios“ revoliucijos apibrėžimą ir išsiaiškinti šio reiškinių ryšį su klasikine revoliucijos teorija.
- 3) Konceptualizuoti „valstybės kūrimo“ teoriją, pirmiausia suformuluojant „valstybės“ apibrėžimą, išnagrinėti valstybės kaip tautinio institucinio darinio „kūrimo“ galimybes ir mechanizmus, atrasti optimalų jos valdymo organizavimo principą.
- 4) Išanalizuoti valstybės „kūrimo“ Centrinės Azijos šalyse proceso problemas ir specifiką, ištirti kraštutinio nestabilumo apraiškų regiono valstybėse („tulpių revoliucija“ ir „balandžio įvykiai“ Kirgizstane ir Andižano sukilimas Uzbekistane) priežastis, įvertinti potencialių revoliucinių procesų jose tikimybę ir apibrėžti ilgalaikio CA šalių stabilumo sąlygas.
- 5) Išanalizuoti užsienio galių (Rusijos, Kinijos, JAV ir ES) pozicijas, interesus, jų tarpusavio santykius ir galimos geopolitinės konfrontacijos perspektyvas Centrinėje Azijoje ir šiame kontekste įvertinti jų esamą bei potencialų vaidmenį, sprendžiant regiono stabilizavimo klausimą.

Disertacijos hipotezė buvo tokia: ilgalaikio Centrinės Azijos valstybių vidinio politinio stabilumo pamatas yra sociopolitinio korporatizmo principo taikymas, organizuojant jų valdymo (sprendimų priėmimo) sistemą, bei galios balansas regione tarp Rusijos ir Kinijos kaip papildoma jo garantija.

Pagrindinės darbo išvados:

1. Sėkmingas valstybės „kūrimo“ (tautos etninės pilietinės tapatybės ir valstybės kaip institucinio darinio konstravimo)

procesas yra fundamentali bet kokios (klasikinės ar „spalvotosios“) revoliucijos (suprask, vidinio nestabilumo) atskiroje šalyje (ypač naujai susikūrusioje) prevencijos sąlyga, o valdantysis elitas yra pagrindinis subjektas, lemiantis valstybės „kūrimo“ procesą atskiroje šalyje (ypač neturinčioje istorinių valstybingumo tradicijų).

2. Sociopolitinis korporatizmas yra optimalus valstybės valdymo (sprendimų priėmimo) sistemos, garantuojančios sėkmingą valstybės „kūrimo“ procesą ir ilgalaikį stabilumą atskiroje šalyje, organizavimo principas (ypač „patronatinio prezidentizmo“ sąlygomis). Sociopolitinį korporatizmą galima apibūdinti kaip valstybės valdymo (sprendimų priėmimo) sistemos organizavimo ir funkcionavimo principą, kurio esmė yra konsensuali šalies valdančiojo elito politika, tenkinant ne vien savo, bet ir visuomeninius socioekonominius poreikius (blogiausiu atveju – minimalius, geriausiu – išplėstus), kad sistema išliktų stabili ilgalaikėje perspektyvoje.
3. Stabilumo stoka yra esminė CA šalių problema, tiesiogiai susijusi su rimtais jų sunkumais valstybės „kūrimo“ srityje – pirmiausia su tuo, kad jose funkcionuoja suasmeninti grobuoniški (išskyrus Kazachstaną) „patronatinio prezidentizmo“ režimai, kurių klaninis egoistinis pobūdis yra nesuderinamas su sociopolitinio korporatizmo principu. Šio valdymo principo taikymas Centrinės Azijos valstybėse (pirmiausia Kirgizstane, Uzbekistane, Turkmėnistane ir Tadžikistane, nes Kazachstane jis faktiškai veikia) turėtų tapti efektyviu jų stabilumo problemos sprendimo būdu ilguoju laikotarpiu. O sprendžiant iš dabartinių CA šalių politinės raidos tendencijų, šioms šalims (išskyrus Kazachstaną) bet kuriuo momentu gresia revoliucija, kurios šiuolaikinė forma yra „spalvotoji“ revoliucija.
4. Regioninis stabilumas yra svarbi papildoma nacionalinio stabilumo Centrinėje Azijoje sąlyga, ir tikėtinas galios balansas tarp Rusijos ir Kinijos CA regione, paremtas jų konstruktyviu dviša-

liu dialogu ir bendradarbiavimu regioninėse organizacijose, yra ilgalaikio regioninio Centrinės Azijos stabilumo garantija.

Darbo praktinė ir akademinė vertė, V. Volovoj nuomone, yra ke-leriopa. Pirmiausia disertacija pasiūlė kompleksinį politinio stabilumo tyrimo būdą, kurio taikymas leidžia maksimaliai apimti šio reiškinių problematiką. Antra, atliktas darbas turėtų vertingai papildyti revoliucijos studijas, argumentuotai akcentuodamas „spalvotosios“ revoliucijos reiškinio, kurio sisteminiai akademiniai tyrimai tik išibėgėja, ryšį su klasikine revoliucijos teorija ir detaliai atskleisdamas jo turinį (jau nekalbant apie jo aktualumą revoliucinių įvykių arabų pasaulyje kontekste). Trečia, disertacijoje buvo detaliai analizuojamas valstybės „kūrimo“ procesas, glaudžiai susijęs su nacionalizmo, valstybės valdymo ir kitomis teorijomis. Šiame kontekste svarbią pridėtinę vertę turi disertacijos išvada, teigianti, kad tautinės tapatybės formavimosi procesas gali būti dirbtinai valdomas valstybės valdančiojo elito, o tai labai sustiprina socialinių konstruktyvistų akademinės pozicijas. Taip pat būtina pabrėžti, kad disertacija tapo savotišku žingsniu į gylį korporatizmo kaip elitizmo ir pliuralizmo teorijų sintezės tyrinėjimo lauke, akcentuojant korporatizmo sociopolitinį aspektą, kuris šios srities tyrinėtojų yra dažnai nepagrįstai užmiršamas ar nepakankamai įvertinamas. Apskritai, disertacija iš esmės patvirtino pagrindines elitizmo teorijos prielaidas, taip sustiprindama jos pozicijas akademiniam pasaulyje.

Žiūrint iš praktinės pusės, atliktas darbas yra sistemingas požiūris į Centrinės Azijos problemas, pasiūlant stabilumo problemos jos valstybėse sprendimą, kuris vienaip ar kitaip gali būti pritaikytas realioje politikoje.

Pristačius disertaciją įvyko vieša diskusija, kuriai pasibaigus politikos mokslų gynimo taryba slaptu balsavimu nutarė suteikti Vadim Volovoj socialinių mokslų srities politikos krypties daktaro laipsnį.

REDAKCIJOS INFORMACIJA